

NOU ANYS DESPRÉS DE L'ADÉU

Jacques Brel està bé i viu a París

Octubre se'n duia una de les veus més intenses de la cançó del nostre segle. Pocs cantants han deixat una obra tan completa i suggestiva com la seua. Ara, justament, fa nou anys.

Carles Gàmez

«**Q**ue ningú no parle de mi després de la meua mort», havia declarat el cantant poc abans de morir. Un desig poc respectat, perquè de la seua desaparició —9 d'octubre de 1978— ençà, Brel no ha deixat de generar lli-

¿Flamenc, belga, francès?

Al llarg de la seua carrera, Jacques Brel viurà personalment i artísticament el conflicte històric entre les dues comunitats que habiten el territori belga: flamencs i valons. Una cançó seua, «Les Flamandes» atraurà les ires d'una part dels seus compatriotes, que l'acusen d'haver renegat del seu país, de

ça. Una polèmica que arribarà fins a la seua mort, esdevinguda a la ciutat de París.

Amb tot, com diu l'escriptor i periodista Pierre Barlatier, Brel reuneix, unides, confoses, les dues ètnies, la vitalitat flamenca i l'anticonformisme való. Un belga al cent per cent, un autèntic flamenc d'expressió francesa, lligat a Flandes per totes les fibres del seu ser. I un dels cantants més representatius de la cultura gal·la del nostre segle.

L'home de La Manxa

Nou anys després de la seua mort, la seua figura continua sent objecte d'atenció per part de biògrafs, amics i familiars. Esbrinar la personalitat d'un home, dubitatiu impenitent, creient i blasfem, nostàlgic de l'aventura i nòmada oceànic, acusat de misogin i cantant per excel·lència de l'amor, desesperat o feroç, al qual agradava repetir «una dona passa, un

La vitalitat flamenca i l'anticonformisme való, però, sobretot, la dificultat de ser «brelge».

bres, reedicions contínues dels seus discos, obres de teatre o pel·lícules. Pocs cantants poden oferir una obra tan notable com la d'ell. Brel, que preferia la denominació d'artesà enfront de la categoria d'artista, ha estat una guia constant, una referència imprescindible per a tota una generació de cantants, seduïts per la seua capacitat interpretativa, per la manera de fer cançons, on va saber crear un estil propi, mesclant llenguatges musicals, formes melòdiques i rítmiques de tot tipus. Amb Brel la cançó arriba a un dels seus cims.

burlar-se de la religió, d'insultar les dones flamenques, de relançar les que relles lingüístiques...

Brel, irònicament, parlarà de la dificultat de ser *brelge*. Malgrat que certs flamencs quedaran convençuts que Brel no se'ls estimava massa, ell mai no negarà el seu origen flamenc; és clar, un flamenc francòfon. Però no fou solament el seu «contenciós flamenc» allò que més hagué de patir.

Haurà també de mantenir, en tota la seua trajectòria artística, un difícil equilibri entre el seu país natal, Bèlgica, i el seu país artístic i cultural, Fran-

amic dura...». I sobretot lliure. Una paraula que va presidir sempre tots els seus actes, la seua filosofia vital.

De 1953 a 1967, les seues cançons ompliran els escenaris de mig món. París, primer. L'Olympia de Bruno Coquatrix el consagra com el «nou monstre» de la cançó francesa. Enmig de l'efervescència *ye-ye*, amb Johnny Halliday com a príncep del roc, Brel serà un dels pocs, juntament amb Edith Piaf, que no haurà de patir l'ofuscaió produïda per la maror *ye-ye*. Uns anys en què més d'un cantant es veu obligat a retirar-se. Les seues gires, tant per Europa com a Amèrica, es succeei-

xen. El públic soviètic l'aclama. Al desembre de 1965, Brel ha d'afrontar un dels grans reptes de la seua carrera: el Carnegie-Hall de Nova York. Hi reeixirà. Brel s'ha situat en primera línia de la cançó mundial. Cantants com Nina Simone o Barbra Streisand inclouran en el seu repertori temes seus, entre els quals, «Ne me quitte pas», segurament la cançó amb més versions. Anys després, des de la música pop, un

cantant com David Bowie s'arriscarà a posar la seua veu a «Amsterdam». El 1966, Brel sorprèn a tots amb l'anunci de la seua retirada. Molts veuen en la seua acció una «falsa alarma», un fals adéu. Una sèrie d'interrogants s'apleguen al voltant de la seua figura, entre ells, l'inici d'una malaltia mortal. Però el cantant calla. La seua despedida el portarà a fer la volta al món. L'1 de novembre de 1966,

Brel s'acomiada definitivament del públic parisenc. L'Olympia viu una de les nits més intenses i emotives. Durant vint minuts, el públic, dret, no deixarà d'aplaudir.

Però Brel tindrà l'ocasió de retrobar-se amb el seu auditori de nou. Maurice Huysmans, director del Teatre Royal de la Monnaie de Brussel·les, li proposa fer el protagonista de la comèdia musical *The Man of the Mancha*. Brel,

Josep Maria Espinàs. Escriptor

«Penso que Brel va ser posseït per la febre de l'aventura, en un món on l'aventura i la felicitat és molt difícil, encara que es sigui famós i ric, com ho era ell. Va compensar el fracàs amb algunes cançons extraordinàries, poètiques i satíriques. Citaria: «Els vells», «La tendresa», «Les dames patronnesses»... El sarcasme contra «Les flammandes» em va semblar una mostra d'insensibilitat per part de qui obté l'èxit utilitzant una llengua prepotent. Entre els Setze Jutges, però,

«Posseït per la febre de l'aventura»

da artística. Ell li deia que volia que ho contés quan ja fos mort.

D'altra banda, cal tenir en compte que ell pertanyia per origen a la cultura flamenca, i que va triar cantar en francès, segurament perquè d'aquesta manera arribaria a més gent, clar. Crec que aquest fet s'ha de mencionar, perquè caldria deduir-ne que, si el traspassàvem a la situació de Catalunya, doncs, hauria cantat en caste-

Lluís Miquel. Cantant

«Brel ha estat un model per a mi.

Potser fou el primer cantautor que vaig sentir en la meua vida. Recorde aquell primer disquet amb el tema «Ne me quitte pas». Era tot un descobriment per a nosaltres. El 1963 vaig tenir la sort de veure'l a la Ville de París. Jo feia un any que cantava i ja li havia adaptat alguna cançó, pe-

D'esquerra a dreta. Lluís Miquel, Gullermina Motta, Ricard Pérez Casado i Joan Manuel Serrat.

es va traduir i cantar més Brassens que Brel, perquè és més fàcil cantar una cançó de Brassens sense fer el ridícul.

Albert Mallofré. Crític musical

«Parlar un poc de J. Brel... Doncs, la veritat és que podria parlar-te de tantes coses, que no sabria com començar. En fi, el que sí que te'n destacaria és que allò que més m'ha impressionat de la seua personalitat va ser la lectura del llibre titulat (traduït del francès) Tu els ho diràs, escrit per la seva darrera dona i publicat després de morir. Recull totes les coses que Brel li contava durant les grans passejades que feia al seu retir de l'arxipèlag del Pacífic «Les Marqueses», allunyat ja de la metròpoli i de la ví-

lla, encara que la situació dels flamencs a Bèlgica no és exacta a la de Catalunya dins Espanya.

Toni Mestre. Periodista

«¿Jacques Brel?... ¿Què et puc dir d'ell? Era el cantant que estava de moda quan jo estudiava a la Universitat i, aleshores, les seues cançons eren obligades. Sempre hi havia qui les cantava i les feia córrer. Era aquest cantant que deia les mateixes coses que altres en aquella època, però d'una altra manera. Quan tot era folklòriques i folklorismes i el Dúo Dinámico, ell era tota una altra manera d'interpretar, era el cantant que arribava.

rò per a mi encara tot era nou i no em vaig atrevir a presentar-me. El vaig tornar a veure el 1968, fent una comèdia musical, quan ell ja s'havia retirat de fer recitals de cançó en directe, i tampoc no m'hi vaig atrevir. Vull dir que no el vaig arribar a conèixer personalment, i tanmateix, va ser el que més em va influir en tots els sentits.

Gullermina Motta. Cantant

«Des de petita, ja el coneixia d'haver-lo sentit, i d'haver-lo vist també a TVE, i recordo que m'agradava molt. Després, quan vaig anar a París per primera vegada, vaig anar a escoltar-lo a l'Olimpia i, en veure'l, em va impressionar molt, més que

Brel: les eternes dualitats.

que l'ha vist durant la seua despedida, a Nova York, s'entusiasma amb el projecte. De primer, a Brussel·les, i després, a París, interpreta i canta les glòries i les misèries d'un Quixot, d'un heroi solitari, que arriba massa tard a un món estret, on no hi ha lloc per a l'aventura. Però a les cent cinquanta representacions el cantant ha d'aban-

ningú. Com a cantautor, em penso que va ser el millor.

Recordo que el 1974 vaig estar al Festival de Canes i ell presentava una pel·lícula (per cert no massa bona) i, durant el còctel, el tenia relativament a prop, i jo me'l mirava tant que no em vaig atrevir a acostar-me a ell, amb les ganes que tenia de només dir-li, senzillament: «¡Gràcies!» Era un agraïment per tots aquells bons moments que m'ha fet passar.»

Carme Riera. Escriptora

«¿Què significa Brel per a mi? Doncs, em penso que és evident la veu que hi ha darrere de la meua adolescència, i suposo que de la de tots els de la meua generació. En el meu cas, el vaig conèixer a través d'amics que en tenien els discos, i crec també, com la majoria dels meus coneguts, que la cançó amb què més ens identificàvem era «Ne me quitte pas».

Antoni Parera i Fons. Compositor i director artístic de Zafiro

«Brel, per a mi, va significar molt, moltíssim. Va ser un dels màxims exponents de la cançó, una cosa absolutament fascinant, la mestria absoluta. Hem de tenir en compte que aleshores la cançó francesa era el punt de referència d'una generació. Per a

mi, el fet de descobrir-lo en si, trob que fou un esdeveniment especial. Alguns amics que ei van conèixer m'han contat que era un home tímid, però que a l'escenari era capaç de convertir-se en un autèntic cavall. Era una fascinació.

Salomé. Cantant

«Jo el vaig conèixer personalment molt abans de cantar, quan estudiava pintura a París. Fou a través de tercers amistats i en aquells primers moments ja em va començar a interessar. La meua impressió és que vivia en un món bastant imaginari, pequè volia que fos d'aquella manera. Però no era un visionari, i encara que el vaig veure com molt espiritual, era un home que tocava terra, molt realista al mateix temps. Quan vaig fer la versió del «Ne me quitte pas» («No em deixis mai»), vaig tornar a veure'l. Tenia una gran memòria i em va reconèixer després de tant de temps, ¡una memòria fotogràfica! Tin en compte que la nostra va ser una amistat de coneixença (en les tertúlies en què coincidíem, preferia callar i escoltar-lo a ell i les amistats que freqüentava). Bé, doncs quan em va sentir la versió que li havia fet del «Ne me quitte pas», a més d'alegrar-se perquè també cantava, em va dir que aquella era la versió més bonica que li havien fet, i que ell sem-

pre havia pensat que era aquesta la manera de cantar-la.

Era una gran persona, d'un carisma especial, i un gran autor. Pense que hauria encaixat molt bé en un quadre de Gauguin, perquè no estic segura, i poissér m'equivoco, però li vaig veure com si tingués un fons d'amargor, com si estigués descontent amb ell mateix, no sé.»

Joan Manuel Serrat. Cantant

«Per a mi, l'obra de Brel és exemplar. Un home insubstituïble i que ha estat una font d'informació musical per a tots nosaltres. Les primeres referències que en vaig tenir va ser a través d'uns programes musicals que es feien a Barcelona, dirigits per aquell mestre que fou Arthur Kaps. No puc assenyalar-ne una cançó en concret, jo recomanaria tota la seua obra.

Vaig tenir la sort de veure'l en directe, i el recorde com un home que transmetia una energia, una força total. A mi, em sembla molt bonic recordar sers que has estimat, sobretot si això serveix per a difondre la seua obra. És en aquest punt on voldria insistir, que aquests aniversaris ajudessin a conèixer, en aquests casos, l'obra d'un senyor com Jacques Brel.»

Ricard Pérez Casado. Alcalde de València

«Fa ja molts anys (quan jo era més jove) vaig escoltar per primera vegada «Le plat pays», i des de llavors m'he concedit aquest plaer centenars de voltes, acompanyant-lo de «Ne me quitte pas», «Amsterdam» i moltes altres. M'he quedat dolorosament sorprès quan EL TEMPS m'ha recordat que ja han passat nou anys de la mort de Brel, perquè recorde com si fóra ahir la impressió que em va causar aquest fet, la sensació que s'apagava la veu de tota una generació, com va assenyalar l'editorial de Le Monde». □

Jardor

NOVETATS en LLIBRES

<p>edicions 62 s a</p>	<p> Editorial Laia</p>
<p>TODO MODO</p> <p>Leonardo Sciascia El Balanci. 199. 144 pàgines.</p> <p>Una obra intel·ligent, culta i divertida, una trama criminal en el marc d'uns exercicis espirituals.</p>	<p>LA IDEOLOGIA ALEMANYA</p> <p>Volums I i II Carl Marx-Frederic Engels.</p> <p>Traducció i edició a cura de Jordi Moners i Sinyol. Col·lecció Textos filosòfics, 45. Un veritable esdeveniment cultural.</p>
<p> EDICIONS DE LA MAGRANA</p>	<p>EDITORIAL EMPÚRIES</p>
<p>LA MÀSCARA DE DIMITROS</p> <p>Eric Ambler. La Negra. 10.</p> <p>La millor novel·la d'Eric Ambler. Ara, en català.</p>	<p>MATEU, EL FILL D'EN MARC</p> <p>Manuel Joan Arinyó Tros de Paper, núm. 24</p> <p>Alegria de viure, innocència i perversio: una novel·la èròtica excel·lent.</p>
<p> GREGAL LLIBRES consorci d'editors valencians s.a.</p>	<p> LA GALERA, S. A., EDITORIAL</p>
<p>COMPANYS</p> <p>Llengua 4t EGB cicle mitjà amb una guia didàctica.</p> <p>Oti Sòria, Vicent Pardo, Jesús Figuerola. Il·lustracions: Carles Ortín.</p>	<p>COL·LECCIÓ ELS GRUMETS DE LA GALERA</p> <p>Novel·les per a nois i noies.</p> <p>Volums de 13,5 x 20 cm., il·lustrats a la ploma. Enquadernació rústica, plastificada.</p>
<p> EDITORIAL TRES I QUATRE</p>	<p> curial</p>
<p>PUNT DE MIRA</p> <p>Joan F. Mira La Unitat. 118.</p> <p>Un punt de mira propi sobre les coses que passen, que, de segur, agradarà als seguidors, actuals i futurs, d'aquest autor implacablement crític.</p>	<p>DICCIONARI ETIMOLÒGIC I COMPLEMENTARI DE LA LLENGUA CATALANA</p> <p>Vol. 7 (R-SOF)</p> <p>Joan Coromines.</p>
<p> ENCICLOPÈDIA CATALANA</p>	<p>LES EDICIONS DEL BULLENT</p>
<p>DICCIONARI JURIDIC CATALÀ</p> <p>Un volum de 14 x 21 450 pàgines</p> <p>De venda a llibreries. «Els diccionaris de l'Enciclopèdia».</p>	<p>EL COLLAR MARAGDÍ DEL REI HUSSEIN</p> <p>Vicent Escrivà 2a. edició</p> <p>Un petit recull de narracions que són un homenatge als sarraïns que habitaren la nostra terra.</p>

donar-ho. El seu rostre reflecteix el cansament. En poques setmanes ha perdut deu quilos. Es parla d'anèmia. Brel és conscient que la malaltia ha començat a manifestar-se.

Jacques Brel està bé i viu a París

Des de la retirada de les actuacions públiques, encara que continuarà gravant discos i fent algunes aparicions televisives, Brel comença una etapa cinematogràfica, com a actor i com a director. El 1967, a les ordres d'André Cayatte, roda *Les risques du métier*, on interpreta el paper d'un mestre acusat per una de les seues alumnes d'haver intentat abusar d'ella. Molinaro (*Mon oncle Benjamin*), Marcel Carné (*Les assassins de l'ordre*), Claude Lelouch (*L'aventure, c'est l'aventure*) seran altres directors que dirigiran el cantant, sempre en papers allunyats de la seua vessant artística. Però ni com a actor ni, més tard, darrere de la càmera, Brel no aconseguirà repetir els seus èxits en l'escena. Tant *Frantz* com *La Far West* suposaran dos greus fracassos comercials.

El 1968, Eric Blau, un poeta americà, i Mort Shuman, tots dos d'origen polonès, decideixen fer de la seua obra una comèdia musical. L'obra, titulada *Jacques Brel is alive and well and living in Paris*, s'estrenarà a Nova York amb gran èxit. Denis Heroux, un jove realitzador americà, decideix dur a la pantalla l'obra musical el 1976. Aquesta serà l'última aparició del cantant en el cinema. Brel, assegut en un cafè, interpreta «Ne me quitte pas». En el passat Festival de Cinema de Barcelona, la seua figura seria evocada a través del documental de Christian Mesnil *Brel, un cri*, realitzat el 1985, evocació i anàlisi de la vida i l'obra del cantant.

Els últims anys de la seua vida van lligats al seu «exili oceànic». Brel es separa de tot allò que ha significat el seu passat. Des del seu refugi de Les Marqueses, espera el final. El seu silenci insular es trencarà el 1977, quan decideix tornar a gravar. És el seu darrer àlbum. Una espectacular operació promocional es posa en marxa. L'elapè, ràpidament, es convertirà en un dels més venuts de la història. Un any després, torna a París. És estiu a la ciutat del Sena. Reencontre amb vells amics. Uns mesos més tard, un breu comunicat anuncia la mort del cantant. Era la matinada del 9 d'octubre de 1978. Tenia cinquanta-un anys. Havia nascut a Brussel·les, un 8 d'abril de 1929, a l'avinguda del Diamant. □